

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA KICHIK GURUHLARDA DIDAKTIK O'YINNING MAZMUN-MOHİYATI

Haqberdiyeva Zamira Rajabboyevna, Urolova Laylo Kabilovna
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti 1-kurs tadqiqotchisi, Jomboy tuman 19-DMTT tarbiyachisi

Annotatsiya. Ushbu maqoladada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida kichik guruhlarda didaktik o'yinni tashkil etishning mazmun-mohiyati, uning pedagogik funksiyalari va rivojlantiruvchi imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda nazariy tahlil va kuzatuvga tayangan holda kichik guruh sharoitida o'yin orqali bilim, ko'nikma va ijtimoiy tajriba integratsiyasi asoslandi hamda metodik takomillashtirish yo'nalishlari taklif etiladi.

Kalit so'zlar. maktabgacha ta'lim, kichik guruh, didaktik o'yin, o'yin faoliyati, kompetensiya, ijtimoiylashuv, pedagogik hamkorlik.

Аннотация: В статье анализируется сущность дидактической игры в малых группах дошкольной образовательной организации, ее педагогические функции и развивающий потенциал. На основе теоретического анализа и наблюдения обосновывается интеграция знаний, умений и социального опыта через игру в условиях малой группы. Предлагаются направления методического совершенствования организации дидактических игр.

Ключевые слова: дошкольное образование, малая группа, дидактическая игра, игровая деятельность, компетентность, социализация, педагогическое взаимодействие

Abstract: This article the essence of didactic games in small groups within preschool education institutions, focusing on their pedagogical functions and developmental potential. Using theoretical analysis and observation, it argues that small-group play enables integrated development of knowledge, skills, and social experience. The study proposes methodological directions for improving the design and facilitation of didactic games.

Keywords: preschool education, small group, didactic game, play activity, competence, socialization, pedagogical interaction.

Kirish. Maktabgacha ta'lim tizimida o'yin bola hayotiy tajribasining tabiiy shakli bo'lib, ta'limiy ta'sirlar aynan shu tabiiylikka moslashtirilgandagina barqaror natija beradi. Didaktik o'yin esa o'yin faoliyatining ichki motivatsiyasi bilan o'quv vazifasining maqsadga yo'naltirilganligini birlashtiradigan, pedagog tomonidan puxta loyihalangan va boshqariladigan jarayon sifatida qaraladi. Uning mazmun-mohiyati shundaki, bola o'yin sharoitida predmetlar, belgilar, til birliklari, matematik munosabatlar yoki atrof-muhit haqidagi tasavvurlarni bevosita amaliy harakatlar orqali sinab ko'radi; natijada bilim tayyor shaklda berilmaydi, balki vazifa, qoida va o'zaro ta'sir tizimida "kashf etiladi". Ilmiy adabiyotlarda didaktik o'yinlarning ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi funksiyalari, shuningdek, ularning yosh xususiyatlariga mosligi masalasi izchil yoritilgan [1]. Biroq amaliyotda didaktik o'yinni "faoliyatni jonlantirish vositasi"

darajasida tushunish holatlari uchrab, mazmun, o'yin qoidasi, material va kutilayotgan natija o'rtasidagi didaktik uyg'unlik yetarli ta'minlanmaydi.

Kichik guruhda tashkil etiladigan didaktik o'yin o'ziga xos ijtimoiy-psixologik muhit yaratadi: bunda bolalar sonining kamligi har bir ishtirokchining faolligini oshiradi, pedagogning individual yondashuv imkoniyatini kengaytiradi, o'zaro muloqotning sifatini yaxshilaydi. Kichik guruhlar odatda 4–8 nafar bolani qamrab oladi, bu esa hamkorlik, navbat kutish, qoida asosida harakat qilish, o'z fikrini ifodalash va eshitish kabi kommunikativ-hulqiy ko'nikmalarni shakllantirishda qulay hisoblanadi. O'yin mazmuni shunday qurilganda, bola uchun vazifa “qiyinchilikni yengish” sifatida qabul qilinadi va bu jarayon ijobiy emotsional fon bilan kechadi; aynan emotsional qo'llab-quvvatlash o'quv motivatsiyasining barqarorlanishida muhim omil ekanligi psixologik izohlar bilan asoslangan [2]. Demak, kichik guruhdagi didaktik o'yin nafaqat bilim berish, balki bolaning o'zini boshqarish, o'zaro kelishish, mas'uliyatni bo'lishish kabi ijroi va ijtimoiy kompetensiyalarini ham bir butun jarayon sifatida shakllantiradi.

Didaktik o'yinning mazmun-mohiyatini ochishda uni tahlil qilish muhim: didaktik maqsad, o'yin vazifasi, o'yin qoidasi, materiallar tizimi, harakatlar ketma-ketligi va natijani baholash mezonini. Didaktik maqsad pedagog uchun aniq o'quv natijasi bilan bog'liq bo'lsa, o'yin vazifasi bola uchun qiziqarli syujet yoki topshiriq ko'rinishida namoyon bo'ladi; qoidalar esa erkinlik va tartib o'rtasidagi muvozanatni ta'minlaydi. Kichik guruh sharoitida qoidaning soddaligi, takrorlanuvchanligi va adolatli qo'llanishi ayniqsa ahamiyatli, chunki bolalar o'zaro bahsga tez kirishishi mumkin; pedagog esa bahsni “kim haq” tamoyili bilan emas, “qoida qanday edi” tamoyili bilan konstruktiv hal qiladi. Bu yondashuv ijtimoiy adolat va me'yorni ichki qabul qilishga xizmat qiladi. O'yin materiallari ham mazmunni ochuvchi belgilar tizimi bo'lib, ularning sensor jihatdan jozibadorligi bilan birga, o'quv vazifasini ochib bera olishi talab etiladi. Masalan, rang va shaklni farqlashga yo'naltirilgan o'yinda materialning ortiqcha bezagi diqqatni maqsaddan chalg'itishi mumkin; shuning uchun didaktik minimalizm tamoyili kichik guruhlarda ko'proq samara beradi.

Kichik guruh didaktik o'yinida pedagogning roli an'anaviy “tushuntiruvchi” roldan ko'ra “modellashtiruvchi va fasilitator” roliga yaqinlashadi. Pedagog o'yin boshlanishida vaziyatni yaratadi, qoidani namoyish qiladi, namunaviy harakatni ko'rsatadi, so'ngra boshqaruvni asta-sekin bolalarga beradi. Aynan shu bosqichma-bosqich “o'tkazish” mexanizmi bolaning yaqin rivojlanish zonasida qo'llab-quvvatlashni ta'minlaydi va keyinchalik mustaqil harakatga olib keladi [3]. Kichik guruh formati bu mexanizmni nozik sozlash imkonini beradi: pedagog bir bolaga ko'rsatma berar ekan, boshqasining muvaffaqiyatini mustahkamlashi, uchinchisiga esa ijtimoiy rol (masalan, hakam, taqsimlovchi, tartib kuzatuvchi) berishi mumkin. Natijada o'yin nafaqat o'quv topshirig'i, balki ijtimoiy rol tajribasini ham uzatadi. Shu o'rinda didaktik o'yin mazmuni “predmet natijasi” bilan cheklanmasdan, “hamkorlik natijasi”ni ham o'z ichiga olishi kerakligi kelib chiqadi.

Didaktik o'yinning kichik guruhlardagi samaradorligini belgilovchi muhim omil bu differensiallashtirishdir. Bir xil o'yin doirasida qiyinchilik darajasi

turlicha vazifalar orqali moslashtirilsa, barcha bolalar muvaffaqiyat hissini tuyadi va o‘yin motivatsiyasi saqlanadi. Masalan, sanash o‘yinida ba’zi bolalar 5 gacha, boshqalari 10 gacha sanashi, yana boshqalari “qaysi ko‘p-kam” munosabatini izohlashi mumkin. Bunda umumiy syujet saqlangan holda individual natija yo‘li turlicha bo‘ladi. Ushbu yondashuv pedagogik tashxis bilan uzviy: kichik guruhda pedagog har bir bolaning xatolar tipologiyasini tezroq ko‘radi, xatoni “jazolash” emas, o‘yin vazifasini qayta qurish orqali tuzatadi. Zamonaviy maktabgacha ta‘lim metodikasida baholashning qo‘llab-quvvatlovchi, jarayonga yo‘naltirilgan bo‘lishi zarurligi ta‘kidlanadi [4]. Shunday ekan, didaktik o‘yinda baholash ko‘proq og‘zaki rag‘bat, qoida to‘g‘ri bajarilganini qayd etish, o‘z-o‘zini tekshirish elementlari orqali amalga oshiriladi; natija esa “kim yutdi” emas, “qanday qilib bajarildi” mezon bilan anglashiladi.

Kichik guruhlarda didaktik o‘yinning mazmuni ijtimoiylashuv jarayoni bilan ham mustahkam bog‘langan. O‘yin jarayonida bolalar til orqali kelishadi, o‘z harakatini izohlaydi, boshqasining fikrini qaytaradi, shunday qilib nutqning muloqotga xizmat qiluvchi funksiyasi faollashadi. Ayniqsa, rollarni taqsimlash, navbat bilan bajarish, hamkorlikda muammo yechish kabi holatlar dialogik nutqni qo‘llab-quvvatlaydi. Rus pedagogik-psixologik maktabida o‘yin faoliyati bolaning ijtimoiy tajribani o‘zlashtirish mexanizmi sifatida talqin qilinadi va qoidali o‘yinlarning o‘zboshimchalikni boshqarishdagi o‘rni ko‘rsatiladi [5]. Kichik guruh sharoitida bu g‘oya yanada aniq ko‘rinadi: bola ko‘p sonli guruhda “yo‘qolib qolishi” mumkin bo‘lsa, kichik guruhda uning ovozi eshutiladi, muloqotga kirishish ehtiyoji tabiiy ravishda kuchayadi. Bunda pedagog til vositalarini boyitish uchun savol-javobni ko‘paytiradi, lekin o‘yinni so‘roq-javob darsiga aylantirmasdan, savollarni o‘yin vazifasining mantiqiy davomiga singdiradi.

Didaktik o‘yinning mazmun-mohiyatini metodik jihatdan to‘g‘ri anglash uchun o‘yin dizayni tushunchasini ham hisobga olish zarur. O‘yin dizayni deganda o‘yin maqsadiga mos vaziyat, qoida, material, vaqt, makon va rollarni bir butun tizimda loyihalash tushuniladi. Xalqaro tadqiqotlarda o‘yin asosidagi o‘qitish (play-based learning) bolada qiziqish, faol ishtirok va aks ettirishni uyg‘otishi, biroq bu natijalar o‘yin “o‘z holicha” qoldirilganda emas, balki pedagogik maqsad bilan uyg‘unlashtirilganda barqaror bo‘lishi ko‘rsatiladi [6]. Shundan kelib chiqib, kichik guruhdagi didaktik o‘yinlarda ikki xavf kuzatiladi: birinchisi, o‘yinni haddan tashqari tartibga solib, uni mashq darajasiga tushirib qo‘yish; ikkinchisi, o‘yin erkinligini bahona qilib, didaktik maqsadni yo‘qotish. Mazmun-mohiyatning to‘g‘ri talqini ushbu ikki chetlanish o‘rtasida muvozanatni topishdan iborat: o‘yin erkinligi bolaning tashabbusiga joy qoldiradi, didaktik boshqaruv esa maqsad va natijani kafolatlaydi.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida kichik guruhlarda didaktik o‘yinning mazmun-mohiyati bilim, ko‘nikma va ijtimoiy tajribani yagona faoliyatda integratsiyalash imkoniyati bilan belgilanadi. Kichik guruh formati har bir bolaning faol ishtirokini, differensial yondashuvni va qoida asosidagi hamkorlikni kuchaytirib, o‘yin orqali o‘qitishning rivojlantiruvchi samarasini oshiradi. Didaktik o‘yin muvaffaqiyati o‘yin dizaynining didaktik

maqsadga mosligi, qoidaning adolatli va barqaror qo'llanishi, materialning maqsadga yo'naltirilganligi hamda pedagogning fasilitatorlik mahoratiga bog'liq bo'lib, metodik takomillashtirish aynan shu komponentlarni uyg'unlashtirishga qaratilganda kutilgan natijaga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Qodirova F.R. Maktabgacha pedagogika: darslik. Toshkent: O'qituvchi, 2019. 320 b.
2. Vygotskiy L.S. Psixologiya razvitiya rebenka. Moskva: Eksmo, 2004. 512 s.
3. Elkonin D.B. Psixologiya igry. Moskva: Pedagogika, 1989. 304 s.
4. Jabborova O.M. Maktabgacha ta'lim metodikasi: o'quv qo'llanma. Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2020. 240 b.
5. Rubinshteyn S.L. Osnovy obshchey psixologii. Sankt-Peterburg: Piter, 2015. 720 s.
6. Wood E. Play, Learning and the Early Childhood Curriculum. London: SAGE Publications, 2014. 232 p.